

losti Pentateuha i Sinajskoga saveza, te mističke srednjovjekovne tradicije.

U tekstu Danysa Turnera nalik panorami medievalne teološke rasprave iz 15. stoljeća o spoznaji i Božjoj Ljubavi (njezin se naziv piše verzalom, jer ne označava ljudsku putenu ljubav, već Ljubav kao nedugovani dar Božji) — »Ujedinjuća mudrost Ljubavi: pripovijest o kasno srednjovjekovnoj kontroverzi« — govori se o trima »mističkim piscima«: Janu van Ruusbroecu, Jeanu Gersonu i Denysu Carthusianu, od koji se sva trojica slažu da je vrhunac kršćanskoga života Božja Ljubav.

I naposljetku, William Chittick iz New Yorka u svojem tekstu »Teme Ljubavi u islamskoj mističkoj tradiciji« raspravlja o sufijskim objašnjenjima uloge ljubavi u odnosu između čovjeka i Boga, razlogu zbog kojeg je toliki broj sufijskih autoriteta, vjernih Ljubavi, u ovome principu Ljubavi vidio samu srčiku kur'anske poruke.

Dakle, iako je ova knjiga pisana iz pera sedam različitih autora, odnosno sedam različitih rakursa gledanja na središnju temu, tj. sam koncept Božje Ljubavi, iz posve različitih mističkih perspektiva, čini se da smo kao u onoj prispodobu kruga po kojemu kolaju sve naše raznolikosti ipak putem prečaca svi povezani s tim Svetim Nenarušivim Centrom, tj. središtem kruga, koje povezuje čak dijametralno suprotstavljene točke na kružnici kruga. Naravno, ovo ne znači relativiziranje različitosti i osobitosti svake od ovdje uključenih tradicija. Štoviše, znači jedino da je onih sličnosti koje se mogu jasno razaznati unutar tog Središta daleko više od spomenutih razlika i da je takovrsna spoznaja jedini istinski put k produbljenijoj duhovnosti, a protiv religijske nesnošljivosti i nasilnoga fanatizma. Otuda se poglavlja ove knjige okreću oko središnje teme o Bogu koji postaje prisutan ljudskim bićima i koji ih poziva u dubine

odnosa Ljubavi; ta Ljubav nije puko posjedovanje, čime se često shvaćaju profani oblici izražavanja ljubavi, koja nije da danas ne postoji, već je ona pogrešno kanalizirana.

Sukladno tomu, slažući se s priredivačima ove vrijedne knjige, smatramo da ona reflektira stanovitu promjenu u teološkom pejzažu abrahamovskih/ibrahimovskih tradicija, dopuštajući u njoj zagovaranu mogućnost koja se zrcali iz ovdje uključenih mističkih tradicija: barem se počela priznavati mogućnost da Bog govori kroz glas Drugoga, »nama« kroz »njih«. Dakle, u ovom djelu nudi se mogućnost istraživanja krajnje neuobičajene interakcije duhovnosti s normativnim etičkim ponašanjem, tj. mističkoga iskustva koje proizlazi iz intelektualne kontemplacije Boga. To iskustvo jedino mogu postići oni koji su prošli vrlo zahtjevnu i rigoroznu pripremu koja im omogućava doživjeti to unutarnje prosvjetljenje, to toliko žudeno iskustvo svih onih koji se »veru liticama Duha«.

Nevad Kahteran

Igor Lukić–Marina Katinić–Bruno Ćurko–Marko Zec, *Etika 1. Smisao i orijentacija*, Školska knjiga, Zagreb, 2014, 224. str.

Danas se etika kao praktična filozofska disciplina nalazi u donekle zavidnome položaju s obzirom na ostale filozofske i znanstvene discipline. Zavidnost toga položaja očituje se u raznovrsnosti odgovaranja na praktična pitanja ljudske svakodnevice, odnosno u bogatstvu odgovora na jedno od temeljnih pitanja koje si čovjek postavlja: »Kako dobro živjeti?« U tom općem filozofskom, ali i egzistencijalnom kontekstu, na početku nove 2014./2015. školske godine pojavio se nov udžbenik iz etike kao nastavno-ga predmeta za prve razrede u srednjim

školama jednostavnoga naslova *Etika 1.* autora Igora Lukića, Marine Katinić, Brune Ćurka i Marka Zeca.

Namjera i, na neki način, uloga novoga udžbenika za etiku očituje se u njegovu podnaslovu *Smisao i orijentacija*. Ta je nakana i vizualno prikazana grafičkim oblikovanjem naslovnice. Na njoj su prikazana dva zapetljana gordijska čvora koji očito predstavljaju adolescentsku, ali i općenitu, sizifovsku zbunjenost u potrazi za dobrim životom odnosno smislom, te jedna (prava) cesta koja prolazi između tih dvaju čvorova, označavajući namjeru novoga udžbenika u užem smislu. Po riječima samih autora, u uvodniku udžbenika može se iščitati da je smisao i orijentacija koju *Etika 1.* pruža na neki način trodijelna: 1) pruža smisao i orijentaciju u etici kao školskome predmetu, zatim 2) orijentaciju u etici kao filozofskoj disciplini te u konačnici 3) orijentaciju kao glavni »preduvjet za pronalaženje i razumijevanje smisla života.« Autori su, dakle, udžbenik namijenili kao putokaz svakomu čitatelju, svakom namjerniku u etičkoj problematici koju donosi svakodnevnica, a u užem su ga smislu dali kao priručnik učenicima i njihovim nastavnicima za snalaženje u toj istoj, zamršenoj, etičkoj problematici.

S obzirom na tu trostrukost namjere, četvero autora uhvatilo se u koštac izrade udžbenika iz etike za prve razrede srednjih škola. Naime, stručni suradnik na udžbeniku, prof. Hrvoje Jurić, potaknuo je svoja četiri suradnika različitih svjetonazora da napišu udžbenik iz etike za prve razrede. Tko se susreo s planom i programom etike u prvim razredima srednjih škola, zna da je upravo taj program izrazito rastezljiv te na neki način sadržajno ispražnjen, što znači da su sami nastavnici primorani osmišljavati sate ispunjavanjem i nadopunjavanjem konkretnih sadržaja. Naime, dotad postojeći udžbenik iz etike u tome nije bio

odveć koristan nastavnicima zbog nejasnoće i nekonkretnosti nastavnih sadržaja koje nudi. Često je isticano da je svrha udžbenika biti pomoćno sredstvo u nastavi. Hvalevrijedan je, stoga, rad i nakana autora da takav plan i program etike ispune kvalitetnim i jasno usmjerenim sadržajem, svjetonazorski nezagušenim, što sami potvrđuju riječima da im je u pisanju »glavni putokaz bio nastavni program etike«, ali da se nisu slijepo držali njegove strukture, već su »u koncipiranju i pisanju samostalno organizirali predviđene sadržaje u smislene cjeline«. S obzirom na nezavidan položaj etike kao školskog predmeta, vidljivo je da su autori *Etiku 1.* napisali koncizno i stručno, s velikom dozom hrabrosti koja je prijeko potrebna zbog konteksta u kojem se nalazi nastava etike u srednjim školama.

Svjetonazorski sporovi i pitanja u etici te ideološka podmetanja, toliko svojstvena hrvatskoj javnosti, nisu bila prepreka u slaganju ovoga udžbenika (to, međutim, nije slučaj u drugim udžbenicima iz etike), što je vidljivo u sadržaju svih šest poglavlja od kojih se sastoji: *I. Zašto etika, II. U potrazi za identitetom, III. Prepreke u potrazi, IV. Ciljevi — lažni, prividni, istinski, V. Orijentiri i zamke na putu i VI. Odgovornost za sebe, prirodu i druge*. Svaki od autora, svaki u svojem poglavlju posebno, pristupio je izradi udžbenika zaista predano i stručno, što je vidljivo iz načina obrade sadržaja odnosno raznolikosti literature koju su rabili. Međutim, poteškoće se naziru u strukturi i načinu iznošenja sadržaja. Bez obzira na vrhunsko grafičko oblikovanje poglavlja i potpoglavlja, na obilje fotografija i izrazitu preglednost, na zaista iscrpan dodatan i zabavan sadržaj za znatiželjne te konciznost u opisivanju i definiranju ključnih pojmova, stvara se dojam da je ovaj udžbenik zapravo kompendij cjelo-

kupne, četverogodišnje nastave etike te zbir filozofskih, to jest etičkih pojmova.

Ako je problem dotad postojećega udžbenika neodređen sadržaj, onda je problem novoga udžbenika višak, odnosno previše određen i predvidljiv sadržaj. Naime, prvo i posljednje, šesto poglavlje, zapravo su skraćeni programi za četvrti odnosno treći razred. S druge strane, nasuprot neodređenosti dotad postojećega udžbenika u obliku neopipljiva sadržaja, u novome udžbeniku stoji svojevrsna zbijenost i zgusnutost postignuta obiljem pojmova što za učenike, posebno prvih razreda, može biti samo zbunjujuće.

Konačno, ostvaren je učinak, prvenstveno za nastavnike, kojim je ovaj udžbenik sam po sebi nedovoljan za izvedbu nastave etike u prvim razredima pa oni ponovno moraju posegnuti za »starim« udžbenikom i raznim drugim sadržajima kako bi osmislili svoj sat. Nuditi i predavati učenicima prvih razreda gradivo koje sadrži obilje pojmova, nekoliko pitanja za promišljanje i tekstove koji su većinom intelektualno odveć zahtjevni i apstraktni zapravo pokazuje svojevrsno praktično neiskustvo samih autora.

Zavidan položaj etike s početka udžbenika polako prelazi u sasvim nezavidan položaj. Raznovrsnost i zapetljano etičke problematike te zbunjenost u odnosu na određenje smisla ljudskoga života svojevrsna je duhovna situacija vremena. Iako je hvalevrijedna i dobra namjera, uloženi rad i način obrade sadržaja te činjenica da će udžbenik biti od pomoći u izvedbi nastave etike, *Etika 1.* ne otpetljava čvorove u potpunosti. Ona je samo otpustila pritisak koji se nalazio nad izvedbom nastave etike, to jest u prenošenju znanja, sadržaja i mudrosti. Međutim, taj pritisak, premda donekle opušten, i dalje postoji, ponajviše nad radom srednjoškolskih profesora etike.

Nikola Bolšec

Marijan Steiner–Ivan Šestak (ur.), *Jubilej Družbe Isusove: 200. godina od ponovne uspostave (1814.–2014.)*, Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, Zagreb, 2014, 133 str.

»To je sudbina, graknuo je Jean le Rond d'Alambert, 'svake ljudske moći i veličine. To što su oni počeli propadati i što su ugasnuli upravo u trenutku kad su došli do izvjesnog stupnja veličine i sjaja posve je prirodno. To se dogodilo Perzijancima, Asircima, pa čak i drevnom Rimu', objasnio je d'Alambert, 'a sada se dogodilo isusovcima'.« Navod je to iz knjige Jonathana Wrighta *Isusovci: misije, mitovi i povijesti* (Zagreb, 2006.), str. 192. Dok je d'Alambert, prosvjetiteljski mislilac i znanstvenik koji je otvoreno iskazivao netrpeljivost prema isusovcima, a osobito prema Ruderu Boškoviću, zlurado likovao zbog ukinuća Družbe Isusove, pater se Bošković zdvojno i gotovo izgubljeno zapitao: »Kada se sutra probudim, što ću na sebe obući?« To je pitanje metafora koja slikovito izražava temeljnu potresenost svih dimenzija Boškovićeve egzistencije: zebnja ga je obuzela kao čovjeka, svećenika, filozofa i znanstvenika. Primivši od Družbe Isusove sav odgoj i svu naobrazbu, čime je uzmogao steći čast i ugled, a *sve na veću slavu Božju* — pater je Bošković tada govorio, posve intimiziran sa svojim Isusovačkim redom, da se po ukinuću Družbe osjeća kao bez majke.

Povijesni je usud htio da Isusovački red bude ukinut uslijed mnogih i višestruko složenih unutarcrkvenih i unutar društvenih prilika koje su nastupile u politički veoma nemirnoj, štoviše i pre-vratničkoj drugoj polovici 18. stoljeća. Papa Klement XIV. konačnu je odluku o ukinuću Družbe Isusove donio pod pritiskom nekih europskih monarha, ponajprije onih koji su se našli ugroženima zbog isusovačkoga političkog